

## ДИСЦИПЛИНАРНАТА ПАРАДИГМА НА ДЖОН ЛОК

**Проф. д-р Наталия Витанова**

*Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“*

**Резюме.** В тази статия е направен опит да се опишат възгледите за дисциплината на Джон Лок. Накратко са представени автобиографията и педагогическите му възгледи. В контекста на дисциплинарната парадигма на Джон Лок са потърсени отговори на въпросите: Кога трябва да започне дисциплинирането на децата? Какви награди и наказания трябва да използва възпитателят в този процес? За какво се дават наградите? Необходимо ли е и в кои случаи да се използва телесното наказание? Каква е ролята на родителите при дисциплинирането на децата?

*Ключови думи:* Джон Лок; дисциплина; награди; наказания

Процесът на хуманизация на образованието в съвременните реалии се развива в две направления: първото – използване на всичко ново и прогресивно, с което разполага съвременната педагогическа теория и практика у нас и в чужбина, второто – обръщане към най-добрите постижения от миналото, към трудовете на нашите и чуждестранните педагози, чиито творчески търсения са пропити с идеите на хуманизма, грижите за възпитанието и обучението на човека. Прогресивният опит от миналото отговаря на предизвикателствата на настоящето и изключва необходимостта да се преоткриват педагогически истини, вече известни на предишните поколения. За видните педагози от миналото е ясно, че духовният, икономическият и културният подем на държавата се детерминира от образование, което отговаря на тенденциите в социалното развитие на обществото.

**Джон Лок** (1632 – 1704) е английски философ, лекар, педагог, смятан за един от най-влиятелните мислители на Просвещението, наричан „баща на класическия либерализъм“. Педагогическите възгледи на Джон Лок са отражение на неговите социално-политически и философски възгледи, а също така и на големия педагогически опит, натрупан в качеството му на преподавател и домашен възпитател. Критиката на учението за вродеността на идеите и разработената във връзка с тях концепция за произхода на човешкото познание на основата на

опита, е крайъгълен камък на неговата теория за познанието и педагогическите му идеи. Категоричното отхвърляне на традиционната представа за вродеността на човешките идеи и представи и голямото внимание към емпиричната психология позволяват на Джон Лок да разработи образователна парадигма, която оказва голямо влияние върху по-нататъшното развитие на педагогическата наука. Отричайки вродените идеи, той оценява високо ролята на възпитанието, което трябва да подготви човека за живота. Две са ключовите понятия в теорията на Лок – първото, *tabula rasa*, което означава, че душата на детето е „чиста дъска“, върху която възпитателят може да „пише“, с което подчертава голямото значение на възпитанието (впоследствие Лок внася някои корекции в своята теория, от които се разбира, че „чистата дъска“ съвсем не е „чиста“ – подчертава ролята на заложбите и темперамента, които всъщност са вродени, и по този начин признава тяхното значение за възпитанието), и второто, *джентълмен*, който е целта на възпитанието. Характерна особеност на педагогическата теория на Лок е утилитаризмът – водещ принцип във възпитанието е принципът за полезност. Като лекар, обръща голямо внимание на физическото възпитание на децата за укрепване на тяхното здраве. Тъй като главната цел на възпитанието за Джон Лок е джентълменът, той придава значение на развитието на фини обноски и любезно поведение. Главна задача на нравственото възпитание е формирането на твърда воля и умение да се съдържат неразумните желания. „Най-важното качество като резултат от нравственото възпитание е дисциплинираният морален дух на джентълмена. (...) Дисциплинираният морален дух се съчетава с чувство за собствено достойнство и затова наказанието е крайна мярка на възпитанието“ (Padev 2000, 208). Възпитанието трябва да научи човек да се контролира. Лок пише: „Началото и основата на всяка добродетел и достойнство е в умението човек да побеждава своите желания, да противостои на наклонностите си и да следва чисто и просто онова, което разумът му диктува за най-добро, макар и стремежите му да клонят на друга страна. (...) Човек, който няма сила да владее наклонностите си и който не умее да се противи на удоволствието или страданието на настоящата минута, макар че разумът му го съветва да върши противното, такъв човек, казвам, не може да притежава истинските начала на добродетелта и да бъде човек с твърда воля, а рискува да стане негоден за нищо (...)“ (Locke 1905, p. 26; pp. 36 – 37).

Един от важните аспекти в педагогическа теория на Лок е този за дисциплината. Двойствеността, която е характерна за неговата философска концепция, се отнася и за някои от възгледите му за дисциплината (Medinski 1950, p. 94). Според него децата трябва да се приучат на дисциплина още от най-ранна възраст, „в онуй именно време, когато умът им е най-нежен и може твърде лесно да се наклони към една или друга страна“. Упреква родителите, че се отнасят снизходително към малките слабости на децата си и се забавляват с „ония мили капризи“, които според тях са свойствени за тази възраст. „Разглезеното дете

удря, бие, произнася лоши думи, иска да му се даде онова, за което плаче, и върши каквото му е угодно. Това, според някои родители, нищо не значело“, пише Лок. Той се противопоставя на това мнение. Смята, че подобно галене и глезене „извращават началата, които природата е поставила у децата им, и се чудят отпосле, когато почнат да пият горчивата вода, източника на която те сами са отровили.“ С глезенето и от слабост към децата родителят оставя „недостатъците им да растат, докато се вкоренят и умножат и докато тяхната морална грозота ги накара“ да се срамуват и смушават от тях. С възрастта малките пороци стават големи, а родителите започват да се оплакват, че децата им са станали „своенравни и развалени, и негодуват, като ги гледат тъй вироглави и с такива лоши наклонности, които те самите са посадили и насърчавали у тях; и тогава, когато, може би, е вече късно, биха много желали да изтръгнат ония лоши треви, що са посели със собствените си ръце и които сега са пуснали много дълбоки корени, за да бъдат лесно изтръгнати“. Колкото повече пораства детето, „възрастта му изтъква по-нагледно неговите недостатъци, тъй че малко родители са тъй слепи, за да не ги видят, и тъй безчувствени, за да не почувстват лошите последици на собственото си снизхождение“. Няма нищо лошо в това човек да има желания, съответстващи на определена възраст. Злото се корени в неумението да се подчиняват тези желания „на правилата и въздържанието на разума; разликата не е в туй, да имаме или да нямаме известни желания, но в силата да ги управляваме и да се отказваме от тях, когато искаме“. Поради тази причина, според Лок, детето трябва да привикне да подчинява волята си на разума на другите, когато е малко, защото „едва ли ще слуша съветите на собствения си разум и едва ли ще се подчинява, когато дойде оная възраст, когато ще може да се ползва от тях; а пък не е мъчно да се предвиди какво ще излезе от такъв човек“. Лок смята, че има родители, които направо учат децата си „на пороци и ги отклоняват от пътя на добродетелта“ чрез примерите, които дават, и образците, които изтъкват пред тях. „Преди още да почнат да ходят, приучават ги вече на насилие, отмъщение и жестокост“ (Locke 1905, pp. 27 – 29, p. 79). Това е аргумент в полза на тезата на Лок, че родителският пример е много важен за възпитанието на детето. На този етап от своето развитие детето подражава и лесно усвоява определени модели на поведение от авторитетите (възпитатели, родители, роднини), с които то всекидневно общува. „Главни възпитателни средства са не поученията, а примерите (...)“ (Aleksandrova 2014, p. 142). Един от най-простите и леки начини, но същевременно много ефективен за формирането на желателно поведение се заключава в това на децата да се показват нагледни примери как следва да постъпват и какво е недопустимо да правят. „Вместо на правилата и наставленията Лок разчита на примера.“ Той е на мнение, че ако вниманието на децата се фокусира върху такива примери от постъпките на познати хора и се обърне внимание на достойнството или неприличията на дадена постъпка, това много повече може да ги подтикне или въз-

държи от подобни постъпки, отколкото абстрактните разсъждения, адресирани до тях. Никакви думи не могат да направят ясни и разбираеми добродетелите и пороците, както постъпките на другите хора.

Според Джон Лок родителите са длъжни да приучат своите деца на послушание. Който си поставя за цел да ги управлява, той трябва да следи и да гарантира, че те напълно се подчиняват на волята на родителите си. Подчинението на младия джентълмен на волята на родителя е важна за Лок – „ (...) които искат да имат влияние върху децата си, трябва да започнат, докато децата са още малки и да внимават, щото те да се подчиняват напълно на волята на родителите си“ (Locke 1905, р. 33). Този възглед може да се тълкува двойствено. От една страна, в определен момент от своето развитие децата трябва да се подчиняват на родителите си, защото те нямат необходимия познавателен и социален опит, както пише Лок „липсата на разсъдък прави за тях дисциплината и ограничението необходими“, а и родителите винаги искат най-доброто за тях. От друга страна, често се случва родителите да не вземат под внимание потребностите и желанията на детето, като му дават това, което според тях му е необходимо, без да се съобразяват дали това действително му е нужно и интересно. Получава се така, че интересите на детето или не се отчитат, или се отчитат в малка степен. В тази връзка, може да се каже, че този възглед на Джон Лок е едностранчив.

Признава, че ако трябва да се въздейства върху децата, то следва те да се награждават и наказват, но основната грешката, която се допуска, е свързана с „лошият избор на тези награди и наказания (...) страданията и удоволствията за тялото докарват лоши последствия, когато от тях правим награди или наказания, чрез които искаме да надделеem лошите наклонности у децата“. Според него някои родители употребяват неуместни награди или наказания и с това „жертват“ добродетелта на децата си, „извращават реда на възпитанието им и ги приучават на сластолюбие, гордост, алчност и други такива“. Когато „ласкаят“ тези лоши наклонности, вместо да обуздават и премахват, те всъщност полагат основите на бъдещи пороци. Наградите не трябва да се дават за неща, които детето трябва да прави – например, за да бъде накарано да учи. „Ако вие (...) го подбуждате към онова, което то е длъжно и без това да изпълни – пише Лок, – като му предлагате пари; ако го възнаграждавате за неприятността, която то среща при ученето на урока си, с удоволствието да изяде някое лакомо късче, ако му обещавате дантелена вратовръзка или хубав нов костюм, за да го накарате да изпълни някои от малките си длъжности, не е ли вярно, че като му предлагате тези неща за награда, вие му внушавате страст към тях и го приучавате да търси щастието си в тях?“. По този начин според Лок родителите използват неуместно награди или наказания и с това не само не насърчават формирането на добродетели, а нарушават основните принципи на възпитание. Родителите трябва да избягват награждаването с вещи, които децата обичат, защото това е пагубно за възпитанието. Неправилното използване на награ-

дите и наказанията може да доведе до формирането на негативни нравствени качества и като резултат да се формира хитър, користен и егоистичен човек, който заради удовлетворяването на своите потребности е готов на всякакви уловки, за да постигне целите си. Колкото до наградите, те следва да се дават за добро поведение, а не за „изпълнението на някоя длъжност, към която са имали отвращение, или която не биха изпълнили, ако нямаше това предварително обещание за награда“ (Locke 1905, pp. 39 – 41).

Джон Лок остро критикува традиционните методи за наказания, които се използват широко по негова време. Правила и предписания са съществували и ще съществуват винаги и навсякъде, но те са създадени с цел формиране на желателно поведение, а не с цел унижение на човешката личност и достойнство. „Ако духът на детето се обуздава и се унижава твърде много, като се приучава на подчинение чрез много строго управление, то той изгубва всичката си живост и енергия (...), слабодушните, боязливи и угнетени натури се развиват с голям труд и твърде рядко от тях може да излезе нещо“, пише Лок (Locke 1905, p. 37).

По отношение на телесните наказания възгледите на Джон Лок са противоречиви – от една страна, рязко им се противопоставя и ги отхвърля, от друга страна, ги допуска, макар и в редки случаи. От позициите на противник на телесните наказания смята, че „обикновеното лениво и късо средство за поправяне чрез телесно наказание с пръчка, което е единственото оръдие за управление, известно на наставниците, е съвсем непригодно в работата на възпитанието (...) биенето и всички други видове рабски телесни наказания не са годна дисциплина в делото на възпитанието за ония, които искат да имат разумни, добри и благородни синове“. Пръчката е самоунищожително средство за дисциплината, използването ѝ не може да доведе до самодисциплина или рационална автономия<sup>1</sup>. Честото биене и мърненето не дават добри резултати, тъй като те не могат да накарат детето да се засрами или да му вдъхнат отвращение от извършената простъпка. „Пръчката е несполучливо поправително средство при възпитанието. С нея не могат да се изкоренят у децата лошите им привички и склонности, които най-много осуетяват намеренията и съветите на възпитателя“ (Shishkin 1938, p. 78). „Телесните наказания не могат да имат такъв резултат и изхабяват чувството за срам, ако се повтарят често.“ Боят е наказание, което се свежда до болката, от която детето или се бои, или я чувства. В този смисъл, то е неефективно и ползата от него е малка, тъй като болката „изчезва тъй бърже, както и споменът за нея“. Боят може да причини големи щети на съзнанието на детето, а и по този начин то таи злоба у себе си. Лок е убеден, че ако телесното наказание не действа на ума и „не усмири волята, то ожесточава още повече виновния и каквато болка и да е претърпял за своята грешка, тя само закрепява в него упорството, което щом веднъж му е дало победата, кара го да продължава борбата с надежда за бъдещи успехи“ (Locke 1905, p. 44).

Според него наказанията не трябва да се налагат за минали простъпки, които са предизвикали гняв у възпитателя. Родителят трябва добре да прецени кои простъпки на детето са достатъчно тежки, „за да заслужат гняв; когато (...) те (родителите – б.м.) веднъж заявят неудоволствие до степен, която изисква някое наказание, не трябва да изгубват твърде скоро намръщеността си, а да повръщат на децата си своята благосклонност с известна мъчнотия и да отлагат пълното примирение, докато децата с послушание и с повече от обикновено старание в поведението си не докажат пълната искреност на разкаянието си“ (Locke 1905, pp. 44 – 46). Ако в простъпката липсва упорство и явно непослушание, тя не изисква налагането на телесно наказание. „Щом във волята на детето няма никаква лоша наклонност, няма нужда да се прибегва до бой.“ В този случай, за да се „излекуват грешките“, които са следствие на разсеяност, невнимание или слабост, са достатъчни „сериозни и кротки забележки“. Тогава когато „във волята на детето се забележи развала (...), предумишлено и нарочно непослушание“, наказанието се налага в зависимост от степента на упорството и съпротивлението спрямо заповедите, „изпълнението на които трябва да се изисква с всичката строгост. В такъв случай наказанието трябва да се подновява, докато произведе нужното впечатление върху ума на детето и докато вие не забележите в него признаци на срам, истинско разкаяние и готовност към послушание“ (Locke 1905, p. 72).

Когато възпитателят е подчинил детето на волята си, като добро средство за възпитание Лок препоръчва „кроткия съвет чрез убеждения“. Доводите следва да са ясни и достъпни за възрастта и разума, да се използват малко думи, които трябва да бъдат „очевидни, достъпни за умствените им способности и, така да се каже, осезателни“. Необходимо е детето да разбере, че определена простъпка го „дискредитира и опозорява“, а на възпитателя причинява неприятности (Locke 1905, pp. 75 – 76). Упрекването и мъмренето трябва „да стават не само с трезви, сериозни и безпристрастни думи“, но и насаме, без свидетели. Целта е да се запази добрата репутация на детето и доброто мнение на другите за него, да се научи то да бъде много по-внимателно. Освен това „сърдитото мъмрене“ е съпроводено с груби и лоши думи, „а това докарва и лоши последствия, че научава децата на тези лоши думи и ги оправдава пред тях“. Те не се страхуват да използват тези епитети, с които родителите или наставниците са се обръщали към тях, тъй като „тези епитети произлизат от такъв добър авторитет“. Лок е на мнение, че мъмренията, когато се повтарят често, и най-вече ако се правят със страст, водят до „печални последствия. Те намаляват авторитета на родителя и уважението на децата, защото (...) децата се научават да различават отрано де действува страстта и де – разсъдъкът“ (Locke 1905, pp. 44 – 46, p. 70).

Когато възпитателят/родителят за първи път забележи някоя „порочна наклонност“ у детето, като най-добро средство Лок препоръчва учудването и из-

ненадата. „Например, когато детето за пръв път се улови в лъжа или в някой си пакостен фокус, най-подходящото средство за изправяне би било да му се говори за него като за нещо страшно и чудовищно, което не сте очаквали от него, и по този начин да възбудите у него срам от постъпката му“ (Locke 1905, p. 80). Срамът е част от дисциплинарния план на Лок. Докато детето е малко, то е зависимо от родителите си и очаква тяхното одобрение за постъпките си. В този контекст срамът е много ефективна мярка за предотвратяване на нежелателно поведение. Родителите изчакват, докато детето направи грешка, и след това реагират с ужас и недоверие, като че ли е направило най-ужасното нещо. По този начин детето напълно е посрамено и е малко вероятно някога да извърши същото престъпление отново. Използването на срама като инструмент следва да замени боя, а също така и крещенето. Крещенето намалява авторитета на родителя, а и често е съпроводено с лош език, което е негативен пример за детето. На мястото на крясъците Лок предлага „тежък поглед“ или трезви думи. Въпросът за срама може да се тълкува в две посоки – срам от другите и срам от себе си. Срамът е вътрешно фокусиран и в този смисъл, какво мислят другите, по-скоро кара детето да изпитва неудобство. Смущението се превръща в срам, когато детето мисли лошо само за себе си.

За Джон Лок робската дисциплина създава и робски характер (Locke 1905, p. 35), но в случаите на системен и упорит отказ на детето да прояви безпрекословно подчинение, допуска използването на телесното наказание. „Такива наказания могат да се приспособяват в твърде редки и изключителни случаи и то само като крайно средство“, пише той. Според него съществува само един порок, заради който децата трябва да се бият, „а този порок е упорството и буйството“. Дава следния пример: „Аз познавам една кротка и благоразумна майка, която в един подобен случай, когато дъщеря ѝ се върна за пръв път вкъщи от възпитателката си – дойка, бе принудена да я бие осем пъти едно след друго през същата заран, преди да сполучи да победи упорството ѝ, и да успее да я накара да извърши едно твърдее лесно и безразлично нещо. Ако беше прекратила наказанието – например на седмия път детето щеше да бъде изгубено завинаги. С едно и също наказание, което би манкирало (манкирам – умишлено не изпълнявам задълженията си, измъквам се, клинча – б.м.) своя ефект, тя щеше да усили у дъщеря си инстинкта на упорството, което твърде мъчно щеше да се излекува отпосле. Като има обаче благоразумието да постоянства, докато надвие упорството и смекчи волята ѝ, което е единствената цел на изправянето и наказанието, тя възстанови напълно авторитета си още при първия случай, след което дъщеря ѝ стана винаги послушна и готова за всички работи.“ В този случай, щом веднъж възпитателят е принуден да прибегне до пръчката, трябва да продължава наказанието и да го увеличава, докато окончателно се преодолее съпротивата на детето, смекчи се волята му и се възстанови авторитетът на възпитателя, смята Лок (Locke 1905, pp. 37 – 39, pp. 70 – 73). Тук може да се поспори с Лок, доколко



бойт възстановява авторитета. Авторитетът предполага воля за признание, т.е. той не може да бъде постигнат насила, още по-малко основавайки се на страха от бой, дори е опасно да се предявяват претенции за авторитет, защото това може да доведе до тоталната му загуба. По своята същност авторитетът може да съществува само тогава, когато е признат, т.е. той предполага и взаимно доверие. Самият той пише: „Докато над детето тегне страхът от пръчката, то се подчинява и се преструва на покорно, но щом този страх липсва, т.е. детето се намира далеч от надзора и е уверено, че няма да бъде наказано, изведнъж дава най-голям простор на естествената си наклонност, която с този способ не само не се изменява, но наопаки, става по-твърда и по-силна и благодарение на временно въздържание избухва обикновено с по-голяма сила“ (Locke 1905, р. 39).

Лок е на мнение, „че срамът от боя, а не физическата болка трябва да съставлява главния смисъл на наказанието (...), инатът и упорното непослушание трябва да се поправят със сила и бой: за тях няма друг лек“. Когато „вироглавието е очевидно и прави необходимо биенето“, наказанието следва да се налага спокойно и в „същото време с повече строгост“. Детето „трябва да се бие и да се продължава биенето, като се гледа ударите да вървят заедно с увещания, докато върху лицето му, в гласа му и в покорността му не се прояви, че впечатлението от наказанието върху ума му не произлиза толкова от болката, колкото от искрено разкаяние за извършената грешка“ (Locke 1905, р. 81). Тук трябва да се направи едно уточнение, че под „повече строгост“, Лок няма предвид крайните стойности, а по-скоро говори за умереност в строгостта, защото според него „ако (...) строгостта, докарана до най-голяма степен, надделее над детската природа и я излекува от лошите наклонности, то с това твърде често се причинява много по-лошо и по-опасно зло, а именно убива духа и тогава, вместо необуздан момък вие ще имате едно глупаво и затъпяло създание, което с неестествената си кротост може да се понрави на глупавите хора, що обичат неподвижните деца за туй, че те не правят шум и не ги безпокоят, но от такова дете най-сетне ще излезе човек твърде неприятен за приятелите си през целия си живот и безполезен както за себе си, така и за другите“ (Locke 1905, р. 39). Убеден е че строгите наказания носят повече вреда, отколкото полза, и че децата, които са наказвани най-много, не са най-добрите хора. Степента на строгост на наказанието се детерминира от крайния резултат и ако той е желаният, строгостта трябва „да се отслаби и да се замени с по-меко отнасяне“ (Locke 1905, р. 36).

Преди да се пристъпи към използване на телесното наказание, Джон Лок изисква възпитателят да „изучи с голямо внимание, грижа и наблюдателност детския темперамент и да се прецени добре простъпката“ (Locke 1905, р. 73).

Лок е на мнение, че на децата трябва да се дават колкото е възможно по-малко правила, защото, ако са претоварени от правила, или ще трябва често да се наказват, което „ще докара лоши последици“, или някои от нарушенията ще останат ненаказани, а за детето те ще са без никакво значение. В същото



време и родителският авторитет ще бъде подкопан. Съветът на Лок е: „Давайте малко правила, но веднъж дадени, внимавайте да се изпълняват добре“. Колкото по-малко е детето, толкова по-малко следва да са правилата. С напредването на възрастта правилата се увеличават, като ново правило се прибавя само когато старото е „добре схванато с практика“ (Locke 1905, р. 48).

Интересен е възгледът на Лок за това кога и кой трябва да налага телесното наказание. На въпроса: „Кога трябва да се налага наказанието – веднага след извършване на простъпката или по-късно?“ отговорът на Лок е, че „наказанието не трябва да се налага веднага след простъпката, за да не би в него да се намеся страст и да не би то, като премине приличните граници, да изгуби нужното значение, защото децата разбират много добре кога действаме със страст“. Колкото до това кой трябва да налага тези наказания, Лок смята, че ако има „някой разумен слуга, който може да замести наставника, то наказанието трябва да се възложи нему“. Аргументът – „по-добре е болката да излиза непосредствено от друга ръка, макар и да става по заповед на родителите и в тяхно присъствие“. Това се прави с цел запазване на родителския авторитет, а негодуванието от болката, която изпитва детето, ще се насочи към лицето, което „непосредствено му я налага“ (Locke 1905, pp. 77 – 78). И тук е спорно дали ще се запази родителският авторитет и дали негодуванието ще е насочено към лицето, което налага наказанието. Вероятно външно да, но вътрешно гневът на детето ще е ориентиран към лицето „поръчител“ на наказанието – родителя, наставника, възпитателя, а е и достатъчно унижително за детето, че самият „поръчител“ присъства на изпълнението на наказанието. При децата с по-слаба воля това вероятно би имало ефект, но при децата, които са упорити и с по-силна воля може да предизвика обратен ефект и да засили съпротивата при използването на подобни наказания.

Лок обръща внимание на една „голяма мъчнотия“ при прилагането на наказанията и това са слугите, които според него са „толкова глупави и развалени, щото е твърде трудно да се спрат да не попречат на плана на бащата и майката“. Често децата, които са наказани от родителите си за определена простъпка, намират убежище и утеха „в галенето на тези глупави ласкатели, които с това развалят всичко, което родителите се стараят да построят“. Той е на мнение, че всички от обкръжението на детето трябва да консолидират своите усилия и да си сътрудничат, да са единни по отношение на наказанието, наложени от родителите. „Когато майката или бащата гледат сърдито на детето, всички наоколо би трябвало да показват същата студенина към него и никой да не му дава лице, докато, с поисканата си прошка и поправяне на поведението си, то стъпи пак в правия път и с това му се повърне прежната добра репутация“ (Locke 1905, pp. 43 – 44).

От анализа на възгледите на Джон Лок за дисциплината могат да се направят следните *изводи*:

- дисциплинирането трябва да започне от най-ранна детска възраст;
- възпитателят трябва да използва „правилните“ награди и наказания – те трябва да съобразени с особеностите на темперамента на детето и тежестта на простъпката;
- застъпва се за умереност при използването на наградите и наказанията;
- противоречивост на възгледите за използване на телесното наказание в процеса на възпитание – от една страна, категорично отрича телесното наказание като метод на възпитание, а от друга – също толкова категорично го допуска, макар и само в крайни случаи на упорство и инат;
- наградите следва да се дават за добро поведение.

XVII век нерядко е наричан „веът на гениите“ и това вероятно не е преувеличено. Достатъчно е да се споменат имената на такива знаменитости на научната и философската мисъл като Галилей, Декарт, Хобс, Паскал, Спиноза, Лайбниц, Нютон. Към тази плеяда принадлежи и Джон Лок, който „по гениален начин рационализира педагогическия процес, като в ценностната система извежда на преден план житейски значимите качества на личността“ (Kolev, Chavdarova 1996, p. 132).

Съвременният свят търси утеха в мисълта, че новият век ще даде отговор на всички наши въпроси и недоумения и ще постави образованието на онези здрави основи и благородни начала, за осъществяването на които така пламенно мечтае един от най-светлите умове на човечеството – Джон Лок. Той се опитва да напише „идеална рецепта“ за възпитание, която по-късно ще търсят и френските просветители (по-конкретно Жан-Жак Русо).

#### БЕЛЕЖКИ

1. GOODYEAR, D. John Locke's Pedagogy ([http://eepat.net/doku.php?id=john\\_locke\\_s\\_pedagogy](http://eepat.net/doku.php?id=john_locke_s_pedagogy), последно влизане 27.05.2020, 13:29 часа)
2. GRAN, RUTH W., B. R. HERTZBERG. John Locke on Education. ([https://www.google.bg/?gws\\_rd=ssl#q=John+Locke+on+education](https://www.google.bg/?gws_rd=ssl#q=John+Locke+on+education), последно влизане 23.05.2020, 15:01 часа).

#### ЛИТЕРАТУРА

- АЛЕКСАНДРОВА, А., 2014. *Педагогическите възгледи на Уилям Пети, Джон Лок, Джон Белерс*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство.
- КОЛЕВ, Й. & ЧАВДАРОВА, А., 1996. Просвещение и просвещенска педагогика в Англия, Франция и Германия. В: *История на педагогиката*. В. Търново: Абагар.
- ЛОК, Д., 1905. *Мисли върху възпитанието*. София.

- МЕДИНСКИ, Е.Н., 1950. *История на педагогиката*. София: ДИ.  
РАДЕВ, П., 2000. *Тематичен енциклопедичен наръчник по историческа педагогика*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство.  
ШИШКИН, М., 1938. *Кратка история на педагогиката*. София: Св. Синодъ на българската църква.

## REFERENCES

- ALEKSANDROVA, A., 2014. *Pedagogical Views of William Petty, John Locke, John Berels*. Plovdiv: Plovdiv University Publishing House [In Bulgarian].  
KOLEV, Y. & CHAVDAROVA, A., 1996. *Enlightenment and Education Theory of the Enlightenment in England, France and Germany*. V. Tarnovo: Abagar [In Bulgarian].  
LOCKE, D., 1905. *Some Thoughts Concerning Education*. Sofia [In Bulgarian].  
MEDINSKI, E. N., 1950. *History of pedagogy*. Sofia: DI [In Bulgarian].  
PADEV, P., 2000. *Thematic encyclopedic handbook on historical pedagogy*. Plovdiv: Plovdiv University Publishing House [In Bulgarian].  
SHISHKIN, M., 1938. *Brief history of pedagogy*. Sofia: St. Synod of the Bulgarian Church [In Bulgarian].

## DISCIPLINARY PARADIGM OF JOHN LOCKE

**Abstract.** In this article, an attempt is made to describe John Locke's views on discipline. His autobiography and pedagogical views are briefly presented. In the context of John Locke's disciplinary paradigm, answers have been sought to the questions: When should child discipline begin? What rewards and punishments should the educator use in this process? What are the prizes given for? Is it necessary and in which cases to use corporal punishment? What is the role of parents in disciplining children?

**Keywords:** John Locke; discipline; rewards; punishments

✉ **Prof. Natalia Vitanova, DSc.**

ORCID ID: 0000-0002-6093-9672

Faculty of Education

University of Shumen "Bishop Konstantin Preslavski"

Shumen, Bulgaria

E-mail: n.vitanova@shu.bg